

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

*ДО 10-РІЧЧЯ
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ*

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА:

***минуле, сучасне,
шляхи розвитку***

Збірник наукових праць

*Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету*

Випуск 14

Засновано у 2000 році

Рівне – 2008

ББК 63.3(4Укр)-7
У45
УДК 94(477)

Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: Зб. наук. праць: наук. зап. Рівненського державного гуманітарного університету. Вип.14. – Рівне: РДГУ, 2008. – 193 с.

У збірнику вміщено статті науковців вищих навчальних закладів, присвячені розгляду історико-мистецької проблематики переважно західноукраїнських теренів. Певна частина матеріалу висвітлює різнобічні грані теоретико-методологічних проблем українського мистецтва. Окремий розділ складають повідомлення та рецензії.

Для науковців, студентів, аспірантів та усіх тих, хто цікавиться вітчизняною історико-мистецькою спадщиною.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Виткалов В.Г.** – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри культурології Рівненського державного гуманітарного університету

Баканурський А.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Одеса)
Бондарчук Я.В.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Острог)
Горпенко В.Г.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Захарчук-Чугай Р.В.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Іваницький А.І.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Кияновська Л.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Овсійчук В.А.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Постоловський Р.М.	– кандидат історичних наук, професор (Рівне)
Граб О.В.	– кандидат мистецтвознавства, доцент (Рівне)
Ричков П.А.	– доктор архітектури, професор (Рівне)
Станішевський Ю.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Суприн-Яремко Н.О.	– доктор мистецтвознавства, професор (Рівне)
Троян С.С.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Федорук О.К.	– доктор мистецтвознавства, професор (Київ)
Стоколос Н.Г.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)
Жилюк С.І.	– доктор історичних наук, професор (Рівне)

Упорядник тому: проф. **Виткалов В.Г.**

Рецензент: **Афанасьєв Ю.Л.** – доктор філософських наук, професор, зав кафедрою мистецтвознавства та експертної діяльності ДАКККіМ

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 4 від 28 листопада 2008 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

Збірник зареєстрований Президією ВАК України як фахове видання з проблем мистецтвознавства (постанова № 2409/2 від 9.02.2000 р.).

ISBN 978–966–8424–76–2

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

УДК 930.78.323

*В.Г. Виткалов***ВІТЧИЗНЯНЕ МИСТЕЦТВО В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН**

Випуск 14 наукового збірника „Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку”: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету продовжує практику попередніх років. Він складається із трьох розділів і акцентує увагу на культурно-мистецьких проблемах, що розгорталися переважно на західноукраїнських теренах, хоча предметом уваги окремих авторів є й культурно-мистецький розвиток інших регіонів. Часовий простір фактично усіх досліджень зосереджуються на межі кінця ХІХ – початку ХХІ століття. Виключенням є лише розвідки В.Снитіної та З.Ядловської.

Розділ І „Історико-мистецька спадщина України” об’єднує 13 розкинутих у часі розвідок, автори яких намагаються прослідкувати еволюцію культурно-мистецьких процесів, накреслити подальші шляхи розвитку вітчизняної культури.

До духовної музики, як і сакрального мистецтва загалом, не спадає інтерес ще з доби прийняття християнства. Адже цей культурний феномен концентрує у собі значні можливості впливу на свідомість людини, дає художнику своєрідний інструмент, за допомогою якого розкриваються внутрішні сили особистості. Знаходить він свій вияв і в аналізованому збірнику.

Український ренесансний гуманізм і музична спадщина (В.Снитіна) – це один вектор проблеми, та духовна творчість у контексті мистецьких пошуків сучасних композиторів (О.Ущипівська) – інший її аспект.

У наших останніх збірниках друкувалося чимало матеріалу, пов’язаного із народним інструментарієм, його витоками, формами побутування, еволюцією в сучасних умовах, спробами „адаптувати” народні традиційні інструменти під сучасну художню практику. У вип.14 продовжується цей аналіз, зокрема акцентується увага на струнно-смічкових інструментах, їх шляху до світового мистецтва. Це прослідковується на прикладі скрипки, що виконувала важливу роль як у народному побуті у складі „троїстих музик”, так і в салонному репертуарі камерних колективів ХVІІІ-ХІХ століть (З.Ядловська).

20-ті роки ХХ століття – чи не найяскравіший період у національно-культурному розвитку України. Започаткований політикою українізації, він спричинив численні експерименти в усіх ділянках культурної творчості, залучаючи значні верстви населення до участі у художній діяльності. Особливо яскраво виявив себе у цей час театр, як найбільш масовий вид мистецтва. Завдячуючи талановитим особистостям (Л.Курбасу, Г.Юрі, А.Бучмі та ін.) було сформовано нові театральні колективи не лише у столиці, але й регіонах. Їх широка гастрольна діяльність давала змогу населенню долучатися до нового життя. Однак наприкінці 20-х років розпочинається поступова уніфікація художньої творчості, посилюються репресії проти її провідників, що зводить нанівець усі здобутки стосовно того, що театр не лише є віддзеркаленням життя, але й здатен його активно формувати. Шляхи театру в умовах посилення ідеологічного диктату – предмет наукового пошуку Л.Процик.

Періодика західноукраїнських теренів кінця 30-х - першої половини 50-х років ХХ століття складає окрему, найменш вивчену, сторінку української культури. Адже саме в цей час посилюється національно-визвольний рух на Волині, який залишився у пам’яті місцевого населення не лише формою військового протистояння пануючій системі, але й спробою відродити національні підвалини в художній діяльності. У складі вояків знаходилося чимало обдарованих особистостей (художників, письменників, поетів, як і видавців, організаторів шкільної справи тощо), що залишили по собі яскравий слід в історії, однак через ідеологічні перешкоди їх імена були вилучені із культурного обігу.

В аналізованому збірнику представлено дві таких постаті – Ніл Хасевич (Л.Крайлюк)

та Георгій Косміаді (Л.Костюк), творчість яких пов'язана із волинським краєм. Якщо перший чимало досяг в ілюстраціях волинських часописів „Шлях”, „Ватра”, „Волинське слово”, календарі „Рільник” тощо, не забуваючи про виховну й естетизуючу роль прикладної графіки, дістав схвальні відгуки про свою творчість у польських колег, був мистецьким уособленням УПА, то другий, залишаючись українцем і в Німеччині, чимало зробив для утвердження вітчизняної символіки в умовах інокультурного середовища. Їх спадщина сьогодні поступово повертається на Волинь і представлені розвідки складають лише окремі аспекти майбутніх ґрунтовних досліджень.

Не залишаються поза увагою науковців і проблеми вивчення сучасної естрадної пісні (М.Мозговий), бандурне виконавство (Л.Мандзюк), музично-поетичне й образотворче (О.Граб) та кіно-фотомистецтво (С.Виткалов).

Матеріали другого розділу **„Теоретико-мистецькі аспекти української культури”** охоплюють переважно музикознавчу (вокально-хорову) проблематику, хоча питання широкого спектру хореографії також є традиційними для кожного випуску.

Деякі роки поспіль нашими авторами є молоді дослідники (Д.Шевчук та К.Шевчук), що сформувалися у польській університетській науковій школі. Їх дослідницький інтерес концентрується навколо проблем культурної ідентичності, україно-польських художніх взаємин, нового погляду на культурно-мистецькі проблеми в умовах постмодерного суспільства тощо.

Сучасне життя демонструє вже сталу тенденцію: чим активніше розгортаються глобалізаційні процеси, чим більш несприятливішим для творчості стає духовний клімат суспільства, тим більше посилюється увага митців до вічних проблем буття, релігійності, ролі художника в суспільстві, як носія цієї чесноти. Помітно це особливо на творчості композиторів, адже музичне мистецтво, як синтетичний вияв людської душі, надає широкі можливості для відтворення саме цього духовного стану. І, відповідно, зростає кількість тих дослідників, для кого подібна проблематика стає предметом наукових зацікавлень.

У цьому зв'язку звернемо увагу на розвідку О.Ушапівської, яка на прикладі Реквієму-квартету донецького композитора Є.Петриченка аналізує цей культурний феномен, підкреслюючи, що у межах рефлексивності, як філософської площини художнього мислення у музиці, виникає явище нової релігійності, суть якого полягає у відродженні „...не лише жанрових моделей старовинної церковної музики, але й поверненні до ідей релігійної свідомості у мистецтві”. Автор переконливо доводить, що застосування змін у загальній побудові і виконавському складі циклу (реквієму), руйнує усталені погляди на цей жанр, проте постійно повертає слухача до рефлексії над проблемами вічності і сьогодення.

Ще однією характерною рисою сучасного наукового життя є той факт, що дослідники все більше уваги приділяють конкретній (місцевій проблематиці), знаходячи в ній чимало цікавого, вартого уваги для вивчення, насичуючи таким чином культурне тло новими фактами, вводячи до наукового обігу чимало невідомих досі культурно-мистецьких зразків та імен.

Не є виключенням й наш збірник, у багатьох випусках якого чимало місця відведено саме дослідженню творчості місцевих митців – В.Тиможинського, Є.Петриченка, М.Вікторова та ін. Ретроспективний їх (збірників) аналіз дає підставу стверджувати, що формуються навіть окремі регіональні дослідницькі школи, де вивченню доробку цих митців приділяється значна увага. Волинські науковці (Н.Цейко, О.Коменда, А.Єфіменко, Л.Ігнатова, В.Драганчук, К.Ковальчук) мають достатньо вагомі доробки в контексті вивчення спадщини місцевих композиторів.

У даному збірнику предметом уваги, приміром, Н.Цейко є творчість В.Герасимчука, спадщину якого вирізняє особливе захоплення Лесиною лірикою (1966-1992 рр.). Акцентовано увагу, зокрема, на його солоспівах (1990-1992 рр.), в основі яких вірші Лесі Українки з поетичного циклу „Хвилини”; на підставі дослідження цих зразків автор намагається проаналізувати особливості втілення художньо-стильових рис поезії Лесі Українки в музиці. Предметом уваги дослідниці є твори „Гей, піду я в зеленій гори”, „Ви щасливі, пречистії зорі...”, „Квіток, квіток,

як можна більше квітів...” та ін. Взявши за основу теорію діалогу в музикознавстві, в розвідці здійснено спробу розкрити сутність музично-поетичного діалогу.

Специфічний погляд на два хори В.Тиможинського, в основі яких жанрово-стилістичні особливості різних мистецьких форм, подає й О.Коменда, чиї наукові розвідки завжди вирізняються професійним підходом до вивчення проблеми, що захопила автора.

Музикознавчий розділ збірника продовжує стаття О.Трофімчука, спрямована на дослідження особливостей втілення варіаційних форм в обробках української народної музики. Підставою чого є репертуар, що функціонує в художній практиці чималий відтинок часу і який дає підставу автору вирізнити найбільш вдалі підходи до подібних форм роботи. Маючи значний досвід керівництва оркестром українських народних інструментів, здійснюючи особисто переклади оригінальних музичних творів для різних типів таких оркестрів, автор намагається, на підставі репертуару, що став уже класичним для навчальних закладів, довести позитивні та негативні аспекти подібного експерименту. У статті окреслюється методика розвитку тематичного матеріалу та формування структури композицій різноманітних за складністю форм.

Новий погляд на проблему народного мистецтва, його функціонування в умовах урбанізованого культурного середовища, подає у своєму дослідженні В.Охманюк, предметом аналізу якого є баладний репертуар, записаний на черкаській Звенигородщині в останній третині ХХ століття, зокрема його ритмо-структурні, інтонаційні та семіотичні аспекти.

Хореографічне мистецтво, цей той вид художньої культури, що завжди викликає особливе захоплення і глядачів, і дослідників, оскільки надає можливість за допомогою руху, мови пластики висловити „цінність, притаманну кожній людині”. Особливо помітно це в бальній хореографії, яка, пройшовши тривалу еволюцію, втілилася сьогодні у розмаїття мистецьких форм, спричинивши численні дискусії не лише стосовно побутування того чи іншого її виду, але й тенденцій розвитку окремих напрямів – конкурсного, спортивного танців тощо, які поступово, відійшовши від дружніх розваг, стирають різницю між високим мистецтвом та професійним спортом. Тож вивченню цього культурного феномену присвячують свої наукові розвідки київські дослідниці, акцентуючи увагу на еволюції бального танцю (Т.Павлюк), стилістичних особливостях вітчизняної сценічної хореографії у творчості А.Шекери, М.Вантуха (С.Дункевич) та особливостях прояву постмодерних аспектів у творчості українських митців сцени (Д.Бернадська).

Відштовхуючись від традиційного поняття постмодернізму, як переважно негативного культурного явища, Д.Бернадська намагається довести, що постмодернізм, перш за все, – діалог культур; він став основою нового культурного синтезу, який, ввібравши в себе попередній мистецький досвід, яскраво репрезентує себе у світовому і вітчизняному культурному просторі, зокрема й хореографічному мистецтві.

Спираючись на сценографію класика хореографічного постмодернізму М.Бежара, автор розглядає характерні риси сучасної вітчизняної хореографічної культури, акцентуючи увагу на тому, що в ній посилюється тенденція „до синтезування елементів класичного, народного, бального, архаїчного та інших видів, що є одним із проявів „цитування” типового у межах цього стилю”.

Свій „кут зору” стосовно бачення проблем естетики оперної режисури подає дослідник, чий практичний досвід і творчі здобутки не викликають сумнівів – А.Солов’яненко.

У III розділі збірника – „**Рецензії, огляди, повідомлення**” подається інформація про згадану вже досить оригінальну особистість першої половини ХХ століття – художника Георгія Петровича Косміади (1886-1967 рр.), який через певні політико-ідеологічні обставини значну частину свого життя провів в еміграції. Його творчість і життєвий шлях значною мірою пов’язаний із Рівненщиною, де й сьогодні у приватних колекціях та обласному краєзнавчому музеї зберігаються чималий доробок із документальної й мистецької спадщини митця.

Зрозуміло, що матеріали авторів цього збірника вирізняють різні методологічні підходи до вивчення обраних проблем, досвід, врешті-решт, рівень дослідницької практики,

ЗМІСТ

В.Г. Виткалов. Вітчизняне мистецтво в добу глобалізаційних змін	3
--	---

Розділ I. ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

В.О. Снитіна. Розвиток духовної музичної культури в контексті українського ренесансного гуманізму	6
З.Г. Ядловська. Скрипка в музичному побуті українців XVIII – початку XIX століття	10
Л.Л. Процик. Український театр 20-х років XX століття в структурі ідейно-політичних процесів.....	15
Л.В. Крайлюк. Полістилізм прикладної графіки Ніла Хасевича: особливості прояву у 30-х роках XX століття.....	20
І.Ю. Прокончук. Кубофутуристичний портрет в українському мистецтві першої третини XX століття	29
О.В. Граб. Естетичне переосмислення фольклорних джерел в образотворчій спадщині Галичини кінця XIX – першої третини XX століття	34
Я.О. Кравченко. Школа Михайла Бойчука – від „неовізантизму” до „українського монументалізму” (1910-1937 рр.)	41
Л.Н. Ікітян. Творчість Леоніда Андреева в контексті культурно-мистецьких реалій сьогодення.....	46
Л. Мандзюк. Жіноче тріо бандуристок як національно-мистецький феномен	50
М.П. Мозговий. Історіографія проблем розвитку української пісенної естради.....	54
Л.О. Карпова. Мистецтво в просторі вільного часу	59
Г.В. Карась. Роль молодіжних організацій західної діаспори у збереженні національної музичної культури: історико-культурний контекст	64
С.В. Виткалов, О.В. Граб. Кіномистецтво та художнє фото сучасної Рівненщини: погляд на проблему крізь призму періодичної преси.....	70

Розділ II. ТЕОРЕТИКО-МИСТЕЦЬКІ АСПЕКТИ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Д.М. Шевчук. Проблеми культурної ідентичності в Україні й культурний проект Європи.....	76
К.С. Шевчук. Гіперреальність або вплив мас-медіа на зміни у культурі постмодерного суспільства	80
О.Є. Гнатишин. Філософсько-музичні підходи українських музикознавців до формування концепції рецептивної естетики	88
О.М. Ущанівська. Втілення ідей нової релігійності у творчості молодих українських композиторів (на прикладі „Requiem-quartet” Є.Петриченка).....	93
Н.О. Цейко. Солоспіви Віктора Герасимчука на вірші Лесі Українки з циклу „Хвилини”: проблема музично-поетичного діалогу	99
О.І. Трофимчук. Варіаційні форми в обробках народної музики.....	106
О.І. Коменда. Жанрово-стилістичний дискурс „Двох хорів rustico” Віктора Тиможинського.....	115
В.Охманюк. Етнокультурний код балад черкаської Звенигородщини (за матеріалами експедицій О.Ошуркевича)	133
С.В. Горбач. Трагізм образу козака в оригінальних хорових творах Б.Лятошинського	143
І.Л. Бермес. Хоровий спів як виховний засіб: теоретичний аспект	148

<i>Т.С. Павлюк.</i> Бальний танець у контексті хореографічного мистецтва	154
<i>С.Г. Дункевич.</i> Стилiстичнi характеристики української сценічної хореографії	159
<i>Д.П. Бернадська.</i> Особливості прояву постмодернізму в сучасній хореографії.....	164
<i>А.А. Солов'яненко.</i> Естетика оперної режисури	168
<i>С.В. Оборська.</i> Художній смак у дизайні як міра естетичної культури.....	173
<i>О.В. Коновалова.</i> Антропоморфні мотиви в народній орнаментіці Поділля: питання іконографії і символіки.....	177

Розділ III. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

<i>Л.К. Костюк.</i> Георгій Петрович Косміаді: життя та особливості художньої системи.....	184
<i>Відомості про авторів</i>	190